

Autor: Jakub Czepek
Tytuł: Prawo do kontaktu obojga rodziców z dzieckiem

Orzecznictwo zarówno Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (ETPC) jak i sądów polskich wskazuje na konieczność zapewnienia możliwości kontaktu z dzieckiem obojgu jego rodzicom. Wynika to z gwarancji art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, który przyznaje prawo do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego. Według standardów wypracowanych przez ETPC kontakt z dzieckiem powinien być dostępny dla obojga rodziców, tak w trakcie trwania ich związku, jak i po jego zakończeniu. Prawo do kontaktów z dzieckiem przysługuje także rodzicowi, z którym dziecko nie zamieszkuje. Standardy Konwencji gwarantują takie prawo niezależnie od faktu wcześniejszego zawarcia związku małżeńskiego pomiędzy rodzicami, wierzeń religijnych, obywatelstwa, orientacji seksualnej, itd. Kluczowe jest, aby decyzja o przyznaniu opieki była podejmowana z uwzględnieniem - przede wszystkim - najlepszego interesu dziecka. Samo postępowanie musi być przeprowadzone sprawnie i w jak najkrótszym terminie ze względu na dobro dziecka. W sytuacji dotyczącej dziecka niemieszkałego ze swoim naturalnym rodzicem, należy uwzględnić również możliwość zapewnienia takiego kontaktu biologicznemu ojcu lub matce. Sąd powinien badać tego rodzaju sprawy indywidualnie, kierując się - w pierwszej kolejności - najlepszym interesem małoletniego dziecka.

Pogląd nr 1: Decyzja o przyznaniu opieki nad dzieckiem powinna być podjęta wyłącznie w oparciu o najlepszy interes samego dziecka. Wybór rodzica sprawującego opiekę nie może być podyktowany żadnymi względami o charakterze dyskryminacyjnym ze względu np. na jego wyznanie, orientację seksualną, transseksualizm, itd. W przypadku konfliktu pomiędzy dobrem dziecka a okolicznościami dyskryminacji rodzica, należy przyjąć, że dobro dziecka należy uwzględniać w pierwszej kolejności.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 30 listopada 2010 r., 35159/09 w sprawie P.V. v. Hiszpania, LEX nr 621820

"Zdaniem Trybunału uzasadnienie wydanych orzeczeń sądowych [sądów krajowych] wskazuje, iż transseksualizm skarżącej nie był rozstrzygającym motywem decyzji o zmianie pierwotnego systemu kontaktów [skarżącej z dzieckiem]. To nadrzędny interes dziecka zyskał pierwszeństwo w tej decyzji. [...] Jeżeli chodzi o niestabilność emocjonalną stwierdzoną u skarżącej, stosując bardziej ograniczony system wizyt sądy krajowe przyznały pierwszeństwo interesowi dziecka, pozwalając dziecku na stopniowe przyzwyczajanie się do zmiany płci rodzica."

(por. pkt 36 orzeczenia)

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 3 grudnia 2009 r., 22028/04 w sprawie Zaunegger v. Niemcy, LEX nr 530135

"Nie można uznać założenia, iż sprawowanie wspólnej opieki nad dzieckiem wbrew woli matki jest *prima facie* niezgodne z interesem dziecka.

Należy uznać, iż [pozwany] rząd nie przedstawił wystarczających powodów, [...] dlaczego skarżący, którego ojcostwo zostało uznane, i który wywiązywał się z roli ojca, miałby w tej mierze być traktowany inaczej niż ojciec, któremu pierwotnie przysługiwała władza rodzicielska, a który następnie rozstał się lub rozwiódł z matką dziecka. [...]

W odniesieniu do przedmiotowej dyskryminacji nie została zachowana rozsądna relacja proporcjonalności pomiędzy ogólnym wyłączeniem kontroli sądowej wstępnego przyznania wyłącznej opieki matce a realizowanym celem, a mianowicie ochroną najlepszych interesów dziecka urodzonego poza związkiem małżeńskim."

(por. pkt 59, 61 i 63 orzeczenia)

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 16 grudnia 2003 r., 64927/01 w sprawie Palau-Martinez v. Francja

"Trybunał przede wszystkim zauważa, że [krajowy] sąd apelacyjny [...] dowodził tylko ogólników dotyczących Świadców Jehowy. ETPC dostrzegł brak jakiegokolwiek konkretnego dowodu wskazującego na wpływ religii skarżącej na wychowanie dwójki jej dzieci i życie codzienne, w szczególności w odniesieniu do zarzutów Rządu zawartych w wyroku sądu

apelacyjnego odnośnie faktu zabierania przez skarżącą dzieci, kiedy starała się ona szerzyć swe poglądy religijne. [...]

Trybunał zauważa, że sąd apelacyjny nie uznał za konieczne, aby przychylić się do wniosku skarżącej o raport środowiskowy, co jest częstą praktyką w sprawach o przyznanie opieki nad dzieckiem; takie badania z pewnością zapewniłyby istotne informacje o życiu dziecka z każdym z rodziców oraz umożliwiłyby ewentualne ustalenie wpływu praktyk religijnych matki na ich życie i wychowanie w latach poprzedzających odejście ojca, gdy mieszkali z nią. Ponadto, Trybunał stwierdza, że sąd apelacyjny orzekł *in abstracto* na podstawie ogólnych przekonań, bez ustanawiania związku pomiędzy warunkami zamieszkania dzieci z matką oraz ich rzeczywistymi interesami. Zdaniem Trybunału takie wnioskowanie nie było wystarczające."

(por. pkt 42)

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2000 r., I CKN 1115/00, LEX nr 45007

"Stosownie do art. 113 § 1 k.r.o., przesłanką zakazania rodzicom osobistej styczności z dzieckiem jest jego dobro. Dobro to należy rozumieć szeroko. Dobru dziecka nie służy zerwanie osobistej styczności rodziców z dzieckiem, nawet gdy nie wykonują oni władzy rodzicielskiej lub zachodzą podstawy do pozbawienia ich wykonywania tej władzy (art. 111 § 1 k.r.o.). Ze względu na charakter prawa do osobistej styczności z dzieckiem, odebranie rodzicom tego prawa może nastąpić wyjątkowo, np. gdy utrzymywanie osobistych kontaktów rodziców z dzieckiem zagraża jego życiu, zdrowiu, bezpieczeństwu bądź wpływa demoralizująco na dziecko". W razie braku porozumienia rodziców, co do utrzymywania osobistych kontaktów z dzieckiem, uregulowanie w tym zakresie może "nastąpić na mocy orzeczenia sądu opiekuńczego, wydanego na wniosek jednego z rodziców lub z urzędu (art. 109 § 2 pkt 1 k.r.o. i art. 570 k.p.c.)"

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 21 grudnia 1999 r., 33290/96 w sprawie Salgueiro de Silva Mouta v. Portugalia, LEX nr 76921

"Sąd apelacyjny [stwierdził, że] "opieka nad dzieckiem winna przysługiwać matce". Sąd apelacyjny zważył wówczas na fakt, iż skarżący jest homoseksualny i mieszka z innym mężczyzną, wskazując, iż "Dziecko powinno żyć [...] w tradycyjnej portugalskiej rodzinie", oraz iż "Nie jest zadaniem sądu rozstrzyganie, czy homoseksualizm jest chorobą, czy nie, czy też jest pociąganiem seksualnym do osób tej samej płci. W obu przypadkach stanowi anomalię, a dzieci nie powinny dorastać w cieniu nienormalnych sytuacji".

Zdaniem Trybunału powyższe fragmenty przedmiotowego orzeczenia, dalekie jedynie od bycia niezgrabnymi lub niefortunnymi - jak utrzymywał rząd - lub jedynie argumentami przytoczonymi w uzasadnieniu, sugerują [...], iż homoseksualizm skarżącego był czynnikiem rozstrzygającym przy wydaniu orzeczenia ostatecznego. Wniosek ten potwierdza fakt, iż sąd apelacyjny, rozstrzygając o prawie skarżącego do kontaktu z dzieckiem, ostrzegł go, by ten nie zachowywał się w sposób, który umożliwiłby dziecku zorientowanie się, iż jego ojciec mieszka z innym mężczyzną "na warunkach przypominających związek męża i żony".

(por. pkt 34-35 orzeczenia)

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 23 czerwca 1993 r., 12875/87 w sprawie Hoffmann v. Austria, LEX nr 80575

"Dokonując oceny interesów dzieci, [krajowy] Sąd Najwyższy zważył na możliwy wpływ na ich życie społeczne przynależności do konkretnej mniejszości religijnej oraz na niebezpieczeństwo związane z zupełnym odrzuceniem przez skarżącą możliwości przetoczenia krwi nie w odniesieniu do siebie, lecz również - przy braku nakazu sądu - również w przypadku dzieci. Tym samym sąd wziął pod uwagę negatywne skutki uczestnictwa we wspólnocie wyznaniowej Świadków Jehowy. Sąd zważył je w stosunku do możliwości, iż przekazanie dzieci pod opiekę ich ojca może spowodować u nich stres psychologiczny, który, w opinii tego Sądu, winien zostać zaakceptowany dla dobra dzieci.

Trybunał Europejski zatem akceptuje, iż miała miejsce różnica w traktowaniu, a różnica ta wynikała z wyznania. Wniosek ten wynika z tonu i brzmienia uzasadnienia przedstawionego przez Sąd Najwyższy dotyczącego praktycznych konsekwencji wyznania praktykowanego przez skarżącą.

Taka różnica w traktowaniu jest dyskryminująca przy braku "obiektywnego i rozsądnego uzasadnienia", to jest wówczas, jeżeli nie jest uzasadniona przez "uprawniony cel" lub gdy nie zachodzi "rozsądna relacja proporcjonalności pomiędzy stosowanymi środkami a celem, który ma zostać zrealizowany".

(por. pkt 32-33 orzeczenia)

Pogląd nr 2: Ze względu na szczególnie istotne kwestie rodzinne, które są w nim rozstrzygane, postępowanie w sprawach dotyczących przyznania opieki nad dzieckiem musi być przeprowadzone sprawnie i w jak najkrótszym możliwym terminie. Wymaga tego najlepszy interes dziecka.

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 15 stycznia 2015 r., 62198/11 w sprawie Kuppinger v. Niemcy, LEX nr 1583468

"W sprawach dotyczących wykonania orzeczeń w dziedzinie prawa rodzinnego [...] kwestią, która ma decydujące znaczenie jest to, czy władze krajowe podjęły wszelkie niezbędne kroki w celu ułatwienia wykonania tych orzeczeń, których można było rozsądnie wymagać w szczególnych okolicznościach danej sprawy.

Adekwatność danego środka należy oceniać przez pryzmat szybkości jego zastosowania, ponieważ upływ czasu może mieć nieodwracalne skutki dla stosunków między dzieckiem a rodzicem, którzy nie mieszkają ze sobą wspólnie.

Chociaż środki przymusu wobec dzieci nie należą do pożądaných w tej delikatnej sferze, nie można wykluczyć zastosowania sankcji w przypadku niezgodnego z prawem zachowania rodzica, z którym mieszka dziecko."

(por. pkt 101-103)

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 22 maja 2012 r., 61173/08 w sprawie Santos Nunes v. Portugalia, LEX nr 1164649

"Spoczywający na organach władzy państwowej obowiązek podejmowania środków [mających na celu ponowne połączenie rodzica z dzieckiem] nie jest absolutny, gdyż połączenie rodzica z dzieckiem, które przez pewien czas mieszkało z innymi osobami, nie może mieć miejsca natychmiast i wymaga przygotowań. Ich charakter i zakres zależy od okoliczności każdej sprawy, jednakże zrozumienie i współpraca wszystkich osób zainteresowanych zawsze będą stanowić ważny czynnik w tej mierze. Jakkolwiek organy władzy krajowej muszą dążyć do wszelkich starań, aby ułatwić taką współpracę, obowiązek stosowania przymusu w tej mierze jest ograniczony: władze muszą brać pod uwagę interesy, prawa i wolności wszystkich osób zainteresowanych, a w szczególności nadrzędne interesy dziecka i prawa mu przysługujące na podstawie art. 8. Wówczas, gdy kontakty z rodzicem rodzą ryzyko zagrożenia dla tychże interesów lub naruszenia takich praw, do władz krajowych należy zapewnienie sprawiedliwej równowagi pomiędzy nimi. Czynnikiem rozstrzygającym jest to, czy władze podjęły wszystkie niezbędne środki dla ułatwienia połączenia rodzica i dziecka, których można rozsądnie było od nich wymagać w okolicznościach danej sprawy.

Należy również wskazać, iż w sprawach dotyczących życia rodzinnego upływ czasu może mieć niepowetowane konsekwencje w sferze relacji pomiędzy dzieckiem a rodzicem, który z nim nie mieszka. W rzeczy samej, zerwanie kontaktu z bardzo małym dzieckiem może stanowić poważne naruszenie relacji pomiędzy rodzicem a dzieckiem."

(por. pkt 68-69 orzeczenia)

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 17 stycznia 2012 r., 1598/06 w sprawie Kopf i Liberda v. Turcja, LEX nr 1101567

"Upływ czasu miał [...] bezpośredni i negatywny wpływ na położenie skarżących. [...] Sąd [krajowy] wskazał, iż F. nie miał kontaktu z dawnymi rodzicami zastępczymi przez ponad trzy lata, iż w międzyczasie odbudował swą pozytywną relację z biologiczną matką i nie było w jego interesie postawienie go w sytuacji podwójnej lojalności w stosunku do matki i do "dawnej rodziny", to jest do skarżących.

W tych okolicznościach Trybunał nie może uznać, by sądy krajowe wywiązały się ze swego obowiązku z art. 8 w postaci niezwłocznego rozstrzygnięcia w przedmiocie wniosku o przyznanie prawa do kontaktu z dzieckiem. Trybunał stwierdza zatem, iż wymogi proceduralne wpisane w ten artykuł nie zostały spełnione."

(por. pkt 47-48 orzeczenia)

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 6 grudnia 2011 r., 16192/06 w sprawie Cengiz Kılıç v. Turcja, LEX nr 1064157

"W okolicznościach niniejszej sprawy oraz mając na względzie wagę postępowania, które oprócz rozwodu obejmowało wpływ na relację skarżącego z dzieckiem, Trybunał uznaje, że długość obu wspomnianych procedur [ok. 9 lat] nie może być uznana za rozsądną."

(por. pkt 151)

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2005 r., III CZP 75/05, LEX nr 1615838

"*Prima facie* nie ma przeszkód, aby przedmiotem ugody mogło być ustalenie kontaktów rodziców z dziećmi. Każda ugoda podlega jednak kontroli sądu. Sąd może uznać za niedopuszczalną ugodę wówczas, jeżeli jest ona sprzeczna z prawem lub z zasadami współżycia społecznego, albo zmierza do obejścia prawa (art. 203 § 4 w związku z art. 223 § 2 k.p.c.). Inaczej mówiąc - uregulowanie w ugodzie sądowej sposobu utrzymywania przez rodziców kontaktów z dzieckiem, musi być zgodne z jego dobrem. Ugoda, likwidując nieporozumienia rodziców, co do utrzymywania osobistych kontaktów z dzieckiem, już przez to samo służy jego dobru. Dobro to z reguły jest naruszane w razie sporu rodziców w tym przedmiocie, a szczególnie wówczas, gdy następuje egzekucyjne wymuszanie tych kontaktów."

Pogląd nr 3: Zadaniem organów krajowych jest umożliwienie zachowania kontaktów rodzica z dzieckiem, jeżeli jest to w najlepszym interesie dziecka. Sądy krajowe powinny podejmować wszelkie niezbędne kroki, aby umożliwić i ułatwić ponowne połączenie rodzica z dzieckiem.

Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 5 czerwca 2012 r., III CZP 72/11, LEX nr LEX nr 1230228

"Prawo do utrzymywania przez rodziców kontaktów z dzieckiem nie należy do sfery sprawowania władzy rodzicielskiej. Jest to uprawnienie odrębne od władzy rodzicielskiej, wynikające z najbliższego pokrewieństwa, ale ściśle z tą władzą związane i służy dobru dziecka."

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 15 września 2011 r., 17080/07 w sprawie Schneider v. Niemcy, LEX nr 950967

"Mając na względzie realia życia rodzinnego w XXI wieku, zbadane między innymi przez Trybunał w przeprowadzonej przez niego analizie prawno-porównawczej, nie można uznać, by najlepszy interes dzieci mieszkających ze swym prawnym ojcem, lecz mających innego biologicznego ojca, mógł w rzeczywistości zostać określony w drodze ogólnego założenia prawnego. Określenie tego, co leży w najlepszym interesie danego dziecka, ma jednakże zasadnicze znaczenie w każdej sprawie tego typu. Zważywszy na ogromną różnorodność sytuacji rodzinnych, które można brać pod uwagę, należy uznać, iż zachowanie sprawiedliwej równowagi pomiędzy interesami wszystkich osób, których sprawa dotyczy, wymaga zbadania konkretnych okoliczności takiej sprawy. Należy dalej wskazać na argument rządu, iż to stanowisko pociąga za sobą postępowanie, które nakłada obciążenie na rodzinę prawną. Należy jednakże stwierdzić, iż postępowania mające na celu uzyskanie dostępu do dzieci mogą i w praktyce są obecnie inicjowane przez ojców biologicznych."

(por. pkt 100 orzeczenia)

Wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 21 grudnia 2010 r., 20578/07 w sprawie Anayo v. Niemcy, LEX nr 675439

"Nie można uznać, iż przyznając ochronę istniejących więzi rodzinnych pomiędzy matką i mężem matki a dziećmi sądy krajowe sprawiedliwie zważyły konkurujące interesy obecne w sprawie w toku swego procesu decyzyjnego, który zapewniał skarżącemu odpowiednią ochronę jego interesów gwarantowanych przez art. 8, i przedstawiły wystarczające powody dla uzasadnienia swej ingerencji dla celów art. 8 ust. 2 Konwencji. Należy w związku z tym wskazać, iż to do sądów krajowych, które cieszą się bezpośrednim kontaktem ze wszystkimi zainteresowanymi osobami, należy wykonywanie przyznanego im uznania przy rozstrzygnięciu, czy kontakty pomiędzy biologicznym ojcem i jego dziećmi leżą w najlepszym interesie dzieci. W niniejszej sprawie jednakże sąd apelacyjny w ogóle nie zważył kwestii, czy w konkretnych okolicznościach niniejszej sprawy kontakt pomiędzy bliźniętami i skarżącym leżałby w najlepszym interesie dzieci."

(por. pkt 71 orzeczenia)

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 30 sierpnia 1977 r., III CRN 204/77, LEX nr 7986

"Uniemożliwienie utrzymania właściwego kontaktu osobistego pomiędzy rodzicem a dzieckiem narusza w zasadzie interes małoletniego i może stanowić przyczynę uzasadniającą zmianę prawomocnego postanowienia regulującego wykonywanie władzy rodzicielskiej (art. 577 k.p.c.)"

Podsumowanie

Decyzja organu przyznającego opiekę nad dzieckiem jest niezwykle istotna. Powinna ona umożliwiać obojgu rodzicom zachowanie kontaktu z dzieckiem a także uwzględniać najlepszy interes dziecka oraz rodziców. Zdarza się, że jest to niemożliwe np. ze względu na upływ czasu lub niemożliwość ponownego ustanowienia relacji dziecka z jednym z rodziców. Dlatego też przywołane orzecznictwo podkreśla, że w sprawach dotyczących kontaktów rodzica z dzieckiem należy uwzględniać interesy wszystkich zainteresowanych stron, jednak kierować się przede wszystkim – interesem małoletniego dziecka.

W tej sferze trudno mówić o dokładniejszych regulacjach, tym bardziej że chodzi o delikatną sferę relacji rodzinnych. Dlatego też sądy powinny przede wszystkim oceniać konkretne okoliczności każdej sprawy.

295617

Dz.U.2017.682: art. 58; art. 113

Dz.U.1993.61.284: art. 8